

6-8 YOSHLI BOLALARNING RIVOJLANISH JARAYONIDA NUTQ FAOLIYATINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

Daminova Manzura Salimovna

Qarshi Davlat Universiteti

Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7162169>

Annotatsiya: Rivojlanib borayotgan davrda yoshlarga e'tibor berish kuchaymoqda, zero ommaviy axborotlar davrida yashamoqdamiz. Xususan yurtimizda xam bolalar ta'limiga e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda va unga javoban pedagogk xodimlar xam labbay deb javob bermog'i zarurdir. Biz ushbu maqolamizda 6-8 yoshli bolalarni nutq faoliyatining o'ziga xosligi va xususiyatlari haqida fikr yuritamiz.

Kalit so'zlar: miqdor, nutq, sifat, monolog, tovush, fikr, akseleratsiya, adaptatsiya, noaniqlik, nuqson, grammatika.

Annotation: In the period of development, attention to young people is increasing, because we live in the age of mass information. In particular, in our country, the attention to children's education is increasing day by day, and in response to it, it is necessary for pedagogical staff to respond positively. In this article, we consider the peculiarities and features of speech activity of 6-8 year old children.

Key words: quantity, speech, quality, monologue, sound, thought, acceleration, adaptation, ambiguity, defect, grammar.

Ko'pgina ishlar boshlang'ich maktab yoshidagi bolalar nutqini rivojlantirishni o'rganishga, nutq faoliyatining yoshga bog'liq xususiyatlarini ochib berishga, turli xil buzilishlarni va tuzatish usullarini tavsiflashga bag'ishlangan. Ma'lumki, 6-8 yoshda maktab ta'limi ta'sirida bolaning nutqini rivojlantirishning barcha tomonlari takomillashib boradi. Lug'at miqdoriy va sifat jihatidan boyitiladi, bu esa tengdoshlar va kattalar bilan turli mavzularda erkin muloqot qilish imkonini beradi. Monologik nutqda bola fikrni ifodalash uchun so'zlarni aniqroq tanlaydi, murakkab jumlar tuzadi, jumalarni bog'lash uchun turli xil til vositalaridan foydalanadi, intonatsiya, mantiqiy stressdan foydalanadi. Bolalarda grammatik jihatdan to'g'ri, leksik jihatdan boy nutq ko'nikmalarini shakllantirishga atrofdagi kattalarning nutq madaniyati katta ta'sir ko'rsatadi. Bu yoshda bola tushuntirish nutqini qo'llashni boshlaydi, bu taqdimotning aniqligini, muayyan harakatlarni bajarishning ma'lum bir ketma-ketligini talab qiladi. Shu bilan birga, indikativ otlarni qo'llashda ba'zi qiyinchiliklar saqlanib qolmoqda, so'zda urg'uni noto'g'ri joylashtirish (ozgina ishlatiladigan so'zlar, chet el kelib chiqishi) va so'zlarning noto'g'ri ishlatilishi mumkin.

Maktabgacha ta'limning boshlanishi bilan nutqni rivojlantirish muammolari

ko'pincha "paydo bo'ladi", ular maktabgacha yoshda unchalik aniq bo'lmagan. Turli adabiy manbalarga ko'ra, tovush talaffuzining buzilishi birinchi sinf o'quvchilarining 9-30 foizida uchraydi; 13-14% fonetik-fonemik rivojlanmaganligi, bu yosh guruhidagi bolalarning 30% da so'zning tovush-bo'g'in tuzilishini buzish. Ushbu bolalarning ba'zilar maktabgacha yoshda tuzatish yordamini oldilar, ba'zilariga faqat maktabda nutqning kam rivojlanganligi tashxisi qo'yilgan.

Bunday bolalarning nutqi asosan situatsion xarakterga ega, dialog shakliga ega. Ular o'z fikrlarini ifoda etishda, izchil bayonotlar yaratishda aniq qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ularning javoblari monosyllabic. Nutq so'zlari kam uchraydigan jumladan iborat; alohida so'zlarning takroriy takrorlanishi lug'atning kamligi tufayli odatiy holdir. Ko'rib chiqilayotgan guruh bolalari o'quv materialini o'zlashtirish uchun psixologik shartlarning past darajasiga ega - o'zboshimchalik rivojlanishining etarli darajasi. Diqqat, ishlash, impulsivlik kabi o'ziga xos shaxsiy xususiyatlar va psixofiziologik xususiyatlar mavjud. Kelajakda ushbu guruhdagi bolalarda yozish va o'qishda turli xil qiyinchiliklar paydo bo'lishi mumkin.

So'nggi paytlarda nutq rivojlanishining va umuman kognitiv faoliyatning gender o'ziga xosligini aks ettiruvchi tadqiqotlar soni ortib bormoqda [2, 4, 5, 9, 10, 13 va boshqalar]. Biroq, bu tadqiqotlar kam. Nutqni rivojlantirishdagi gender farqlarini hisobga olgan holda, maktabda o'qish boshlanishiga qadar qizlarning og'zaki intellekt va nutq-kognitiv funktsiyalari yuqori darajada bo'lishi ta'kidlanadi [15]. Shu bilan birga, bunday naqsh faqat o'rtacha intellektual qobiliyatli bolalar uchun amal qilishini tasdiqlovchi ma'lumotlar mavjud. Mahalliy tadqiqotchilarning ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, qizlar o'g'il bolalardan hosildorlik va diqqatni jamlash, vositachilik xotirasi, taqqoslash kabi rivojlanish ko'rsatkichlari bo'yicha o'g'il bolalardan oldinda; eshitish, motor-eshituvchi xotira [11] ixtiyoriy aqliy tartibga solish yuqori darajasi, ular yanada rivojlangan fonematik eshitish [4, 14, 18] bor, ular yaxshi ovoz talaffuz bor [34]. Ularning nutqi savodliroq deb baholanadi. O'g'il bolalar nutqining rivojlanishi faol so'z boyligining kamroq intensiv o'sishi, ko'p miqdordagi agrammatizmlar bilan tavsiflanadi. Ularning gaplarida ko'proq fe'l va bo'laklar bor, shuning uchun ham nutqda motivatsion gaplar ustunlik qiladi [9]. Shu bilan birga, o'g'il bolalar so'z birikmalarini yaxshiroq izlaydilar, ularning hikoyalari yanada jo'shqin va mazmunli, ular ijodkorlik bo'yicha qizlardan oldinda. Ta'limning boshlang'ich bosqichining muvaffaqiyatiga ta'sir qiluvchi kognitiv faoliyatning boshqa ko'rsatkichlari qatorida o'g'il bolalarda ixtiyoriy e'tibor, qisqa muddatli va eshitish xotirasini shakllantirish darajasi pastroq.

6-8 yoshli bolalar nutqining xususiyatlari

Nutqning tovush tomoni

Olti yoshga kelib, bolalarning tovush talaffuzi butunlay normallashti va diksiyani, ya'ni nutq oqimida tovushlardan to'g'ri foydalanish qobiliyatini yaxshilash bo'yicha ishlar olib borilmoqda. Bolalar jumladan ko'p bo'g'inli so'zlarni ishlatib, har qanday tuzilishdagi so'zlarni talaffuz qilishda qiyinchilik tug'dirmaydi. Albatta, mutlaqo yangi so'z talaffuzda qiyinchilik tug'dirishi mumkin, qiyin so'zni to'g'ri idrok etish va eslab qolish uchun nutqning sekinroq tezligini, bo'g'inlar bo'yicha talaffuzni tanlashingiz kerak. Yangi so'zni birinchi marta to'g'ri talaffuz qilish va keyin uni turli jumladan tuzatish juda muhimdir.

Olti yoshli bolalar o'z ona tilining barcha tovushlarini, shu jumladan akustik xususiyatlariga ko'ra yaqin bo'lgan tovushlarni quloqlari bilan aniq ajratadilar: kar va ovozli, qattiq va yumshoq. Karlik-ovozlilik bilan juft tovushlarni ajrata olmaslik ko'pincha jismoniy eshitishning kamchiliklarini ko'rsatadi. Nutq oqimidagi tovushlarni tan olish, ularni so'zdan ajratib olish, muayyan so'zdagi tovushlar ketma-ketligini o'rnatish ko'nikmalari shakllantirilmoqda, ya'ni so'zlarni tovushli tahlil qilish malakalari shakllanmoqda. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishda ushbu sohada bolalar bilan ishlaydigan kattalar katta rol o'ynaydi. Hatto kattalar ishtirokisiz bu ko'nikmalar umuman shakllanmasligi mumkinligi haqida bahslashish mumkin.

So'z boyligi

Olti yoki etti yoshli maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligi etarlicha katta va endi to'g'ri buxgalteriya hisobiga to'g'ri kelmaydi.

Bo'lajak birinchi sinf o'quvchilarining lug'atida nutqning barcha qismlariga tegishli so'zlar mavjud: unda bolalar allaqachon ma'noli ishlatadigan, so'zni - raqamning nomini ob'ektlar soni bilan bog'laydigan juda ko'p sonlar mavjud; bolalar ham turli xil fe'l shakllarini, xususan, kesim va bo'laklarni ishlatishadi; tufayli, dan va boshqa murakkab yuklamalar ham bor.

Etti yoshga kelib, maktabgacha yoshdagi bolalar ob'ektlarning umumiy va o'ziga xos munosabatlarini aniq yo'naltirishlari, bitta ob'ektlarni u yoki bu ob'ektlar guruhiga to'g'ri bog'lashlari, umumiy nom va turning o'ziga xosligi orqali ob'ektni aniqlay olishlari kerak (shakar idish - bu idish. qaysi shakar joylashgan).

Bolalar fazoviy tushunchalarni (yuqori - past, uzun - qisqa), ob'ektlarning holatini (issiq - sovuq), insoniy his-tuyg'ularni (qayg'uli - quvnoq), xarakter xususiyatlarini (mehribon - yovuz) bildiruvchi sifatlarni yaxshi tushunadilar va nutqda qo'llashadi. Ular uchun qarama-qarshi ma'noli so'zlarni va fazoviy va vaqt tushunchalarini ifodalovchi qo'shimchalarni tanlash qiyin emas (erta - kech, bu erda - u erda, avvalroq - keyinroq, chapda - o'ngda va boshqalar). Olti yoshli bolalar nutq rivojlanishining dastlabki bosqichlarida bo'lgani kabi, ularni tom ma'noda qabul qilmaslik uchun majoziy ma'noga ega so'zlarni (vaqt o'tadi, boshini

yo'qotadi) tushunish va tushunishni boshlaydi.

Agar maktabga maqsadli tayyorgarlik bolalar bilan boshlangan bo'lsa, ularning faol lug'atida birinchi ilmiy atamalar paydo bo'ladi: tovush, harf, jumla, raqam. Kattalar bolalarga ushbu atamalarni to'g'ri ishlatishga o'rgatishlari kerak, shunda bola maktabda ular bilan ishlash osonroq bo'ladi. Avvaliga tovush va harf tushunchalarini ajratish juda qiyin va agar siz ushbu atamalarni allaqachon ishga kiritgan bo'lsangiz, ularni o'zingiz to'g'ri ishlatishga harakat qiling va bolaning ham xuddi shunday qilishiga ishonch hosil qiling.

Nutqning grammatik tuzilishi

A. N. Gvozdev ta'kidlaydi: "Maktab yoshida erishilgan ona tilini o'zlashtirish darajasi juda yuqori. Bu vaqtda bola allaqachon butun murakkab grammatik tizimni, shu jumladan rus tilida ishlaydigan sintaktik va morfologik tartibning eng nozik qonuniyatlarini, shuningdek, ko'plab yagona hodisalardan qat'iy va shubhasiz foydalanishni o'zlashtirmoqda. bir-biridan ajralib turadigan, assimilyatsiya qilingan rus tili uning uchun haqiqatan ham ona bo'lib qoladi. Va bola unda muloqot va fikrlash uchun mukammal vositani oladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar allaqachon amaliy grammatikani o'zlashtirdilar, istisnalar bo'lgan shakllardan foydalanishda xatolar qolishi mumkin: konjugatsiyalarning ba'zi fe'l shakllari (go-go); inclinable otlar (tanglayda); tugatishning ko'plab variantlari (ko'p kapalaklar) mavjud bo'lgan holatlarning ba'zi shakllari va nafaqat maktabgacha yoshdagi bolalarga xos bo'lgan, balki kattalar nutqida ham uchraydigan boshqa nutq xatolari, chunki ularni o'rganish ob'ektiv ravishda qiyin. Gap darajasida bolalar asosiy turlarni, jumladan, qo'shma, murakkab va birlashma bo'lmagan murakkab jumalarni qo'llash bosqichiga yetdi. Sodda gaplarga kesim va ergash gaplar, kirish so'zlar kiradi.

Sintaksisni boyitish qayta aytib berishni o'zlashtirish bilan bog'liq: bolalar o'sha matnlardan iboralar va iboralarni o'rganadilar va keyin ko'paytiradilar, shuning uchun bu erda nutq naqshining roli juda katta. Bolalarga o'qish uchun matnlarni tanlashda buni hisobga olish kerak: soddalashtirilgan sintaksisga ega hikoyalar va ertaklarni tanlash shart emas, bolalaringizga dizayn jihatidan ancha murakkab bo'lgan iboralarni eshitishlariga imkon bering, ular keyinchalik foydali bo'ladi.

Bog'langan nutq

Muvofiq nutqni rivojlantirishning asosiy omili - bu qiziquvchan tinglovchining mavjudligi va bu mehribon, diqqatli, diqqatni jamlagan tinglovchi, albatta, siz, kichkina notiqning aziz ota-onasi bo'lishingiz kerak. Vaqt o'tib, qandaydir izoh qo'shish, ko'nglini ko'tarish, nutqning muvaffaqiyatli burilishlarini tanlashda yordam berish, shunda chaqaloq siz uni qandaydir tarzda tuzatganingizni sezmasligi uchun - bu sizda mavjud bo'lgan vositalarning to'liq ro'yxati emas.

bolangiz bilan bog'langan nutqqa aylanish jarayoni.

3M. Istomina o'zining maktabgacha yoshdagi bolalar nutqining rivojlanishiga og'zaki naqsh va vizual materialning ta'sirini o'rganishda og'zaki naqsh nutqning izchil shakllarini shakllantirishga va nutqni yo'q qilishga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi degan xulosaga keladi. vaziyatli daqiqalar; shu bilan birga, u vizual modelga tayanish bolalar nutqidagi vaziyatli momentlarni kuchaytiradi, uyg'unlik elementlarini kamaytiradi. Binobarin, izchil nutqni shakllantirishda faqat rasmlarga qarash va ular asosida hikoyalar tuzish bilan cheklanib qolmasdan, nutqiy qoliplardan foydalanish zarur. Eng qulay nutq shakllari - bu ota-onalarning hikoyalari. Bolalar go'daklik va erta bolalik davrida qanday bo'lganliklari, qanday o'yinchoqlarni yaxshi ko'rishlari, qanday va qachon gapira boshlaganlari haqida eshitishni yaxshi ko'radilar. Ularga bolaligingiz, o'yinchoqlaringiz va sevimli mashg'ulotlaringiz haqida gapirib bering.

Va, albatta, yaxshi nutq namunalarining asosiy manbai badiiy adabiyotdir. Kitob tinglash bo'yicha boy tajribaga ega bo'lgan bolalar, albatta, yaxshi rivojlangan izchil nutqqa ega bo'ladilar. Bola uchun kitobni hech narsa almashtira olmaydi: na teleko'rsatuv, na so'nggi elektron o'yinlar, na hatto so'zlashuv va kundalik darajada to'liq og'zaki muloqot. Bizning zamonamizda "Kitobni seving - bilim manbai" shiori yana hamma tomonidan ko'tarilishi va eshutilishi kerak, shuning uchun so'nggi o'n yil ichida bolalarimizning deyarli hech qanday bolalar kitobi bo'lmagani ularning aqliy rivojlanishiga va izchil nutqining rivojlanishiga ta'sir qiladi.

Xulosa yuzasidan quidagilarni aytishimiz mumkin

1. 6-8 yoshli bolalarning 75% dan ortig'i nutq rivojlanishining yaxshi darajasiga erishadi. Bolalar izchil nutqni o'rganish uchun testlarda eng katta qiyinchiliklarni boshdan kechirishadi.
2. Nutqning sensorimotor tomonini o'rganishda nutq testlarida jinsiy farqlar aniqlandi. Qizlar fonetik-fonemik idrok etish, artikulyar vosita ko'nikmalarini shakllantirish va umuman sensorimotor darajani rivojlantirishda eng yaxshi natijalarni ko'rsatdi.
3. Nutq va intellektual rivojlanish ko'rsatkichlarida ularni amalga oshirishning muvaffaqiyatini ta'minlaydigan funktsiyalarning umumiyli bilan belgilanadigan ko'plab korrelyatsiyalar topildi.

REFERENCES

1. Bezrukix, M. M. 6-8 yoshli bolalarda kognitiv faollik ko'rsatkichlariga miyaning korteks va tartibga soluvchi tuzilmalarining funktsional etukligi - 99 - differentsial ta'siri / M. M. Bezrukix, R. I. Machinskaya, G. A. Sugrobova // Inson fiziologiyasi. - 1999. - T. 25, No 5. - S. 14-21.

2. Bendas, T.V. Gender psixologiyasi / T.V. Bendas. - Sankt-Peterburg: Piter, 2008. - 430 p.
3. Bozhovich, E. D. O'qituvchiga maktab o'quvchilarining til kompetensiyasi haqida. Til ta'limining psixologik va pedagogik jihatlari / E.D. Bozovich. - M.: Moskva psixologik va ijtimoiy instituti nashriyoti; Voronej: "MODEK" NPO nashriyoti, 2002. - 288 p.
4. Bujigeeva, M. Yu. Ta'limning boshlang'ich bosqichida bolalarning gender xususiyatlari / M. Yu. Bujigeeva // Pedagogika, 2002, - No 8. - P. 29-35.
5. Bujigeeva, M. Yu. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish bo'yicha: gender aspekti / M. Yu. Bujigeeva // Sibir psixologiya jurnali. - Tomsk, 2005. - No 21. - S. 133-137.
6. Gadjieva, F. G. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarga ifodali o'qishni o'rgatish / F. G. Gadjieva, I. A. Gadjiev, M. F. Gadjieva // Professor L. FROM tavalludining 80 yilligiga bag'ishlangan xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya. Volkova. "Og'zaki va yozma nutq buzilishlarining mexanizmlari va tuzilishining dolzarb muammolari". 2010 yil 15 sentyabr. - Sankt-Peterburg, 2010. - S. 52-56.
7. Goncharova, V. A. O'rta maktablarning birinchi sinf o'quvchilarida og'zaki nutq buzilishining tarqalishi / V. A. Goncharova. // Bolalar nutqi: norma va patologiya: Viloyat ilmiy-amaliy seminarining ilmiy ishlari (2006 yil 1-2 noyabr). - SSPU nashriyoti. Samara. - 2008. - 212 b.
8. Emelyanova, T.V. Nutqni shakllantirishning turli darajalariga ega bo'lgan birinchi sinf o'quvchilarining miyasining og'zaki rivojlanishi va funktsional etukligi ko'rsatkichlari / T.V. Emelyanova. Diplom uchun mualliflik referati. 2007. - 18 b.
9. Eremeeva, V. D. O'g'il bolalar va qizlar ikki xil dunyo / V. D. Eremeeva, T. P. Xrizman. - Sankt-Peterburg, 1998. - 184 p.